

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Ιστορία και Θεολογία των Εκκλησιαστικών Ύμνων

Ενότητα 4: Αιρετική υμνογραφική δραστηριότητα
και αντίδραση του μοναχισμού στην ψαλμώδηση
των ύμνων

Γεώργιος Φίλιας

Θεολογική Σχολή

Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας

Δ. Αιρετική υμνογραφική
δραστηριότητα και αντίδραση του
μοναχισμού στην ψαλμώδηση των
ύμνων

α. Η αιρετική υμνογραφία

- Η αιρετική προπαγάνδα χρησιμοποίησε με επιτυχία τους ύμνους.
- Η ορθόδοξη Εκκλησία αντέδρασε με τον ίδιο τρόπο (με τη χρησιμοποίηση των ύμνων στα μετρικά και μουσικά πρότυπα των αιρετικών/ Ο ύμνος στην *Επιστολή Ιούδα*, στ. 8-23, αποτελεί πιθανόν παράδειγμα αυτής της αντίδρασης).
- Επομένως, η γνώση της αιρετικής υμνογραφίας βοηθά στη μελέτη της γένεσης και εξέλιξης της ορθόδοξης υμνογραφίας.

(συνέχεια)

- Οι γνωστικοί χρησιμοποίησαν την υμνογραφία για τη διάδοση των αιρετικών θέσεών τους: ένα από τα σημαντικότερα υμνολογικά κείμενά τους είναι οι *Ωδές Σολομώντος* (2^{ος} αι.).
- *Γνωστικές Πράξεις του Θωμά* (αρχές 3^{ου} αι.): περιέχουν πολυάριθμα υμνογραφικά κείμενα· ορισμένα έχουν λειτουργικό χαρακτήρα (ευχές, ύμνοι).
- *Απόκρυφες Πράξεις του Ιωάννη*: γνωστικό κείμενο του 3^{ου} αι. που περιέχει «*ύμνο του Χριστού*» (φέρεται ως ο ύμνος που έψαλλε ο Χριστός μετά από το Μυστικό Δείπνο).
- Αιρετικούς γνωστικούς ύμνους των Οφιτών ή Ναασινών διασώζει ο Ωριγένης και ο Ιππόλυτος.

(συνέχεια)

- Η ιουδαϊκή αίρεση των Θεραπευτών χρησιμοποιούσε ευρύτατα τους ύμνους (μαρτυρία του Ευσεβίου Καισαρείας).
- Η υμνογραφία των Αρειανών: βασικό υμνογράφημα υπήρξε η ποιητική σύνθεση υπό τον τίτλο «Θάλεια» (κριτική σ' αυτό το υμνογράφημα άσκησε ο Μ. Αθανάσιος).
- Ύμνους συνέγραψε (για την διάδοση των θέσεών του) και ο Απολλινάριος Λαοδικείας (4^{ος} αι.), που θεωρείται ως ο πνευματικός πατέρας του μονοφυσιτισμού.

β. Μοναστική αντίδραση κατά των ύμνων

- Τον 4^ο αι. ορισμένες συντηρητικές μοναστικές κοινότητες απέκλειαν τους ύμνους από τη Λατρεία.
- Αργότερα, τα μοναστήρια αναδείχθηκαν σε υμνογραφικά κέντρα.
- Από τον 4^ο αι. υπάρχει αντίδραση όχι μόνο από τους μοναχούς, αλλά και από ορισμένους κληρικούς.

(συνέχεια)

- Ο Μ. Βασίλειος μαρτυρεί όχι μόνο για την αντίδραση των κληρικών, αλλά και για την ευρεία διάδοση της υμνογραφίας ακόμη και στην Αίγυπτο (εκεί όπου υπήρχαν αλληλοσυγκρουόμενες ενδείξεις).
- Παλλάδιος Ελενουπόλεως (τέλη του 4^{ου} αι.): μαρτυρία για χρησιμοποίηση ύμνων από τους αναχωρητές της Νιτρίας (παράλληλα, όμως, υφίστατο αντίδραση του μοναχισμού στην ψαλμώδηση ύμνων).

(συνέχεια)

- 5^{ος}- 7^{ος} αι.: συνεχίζεται η αντίδραση του μοναχισμού στην υμνογραφία (Αίγυπτος/ Σινά).
- Οι αιτίες της αντίδρασης του μοναχισμού:
  - * Η χρήση των ύμνων από τους αιρετικούς.
  - * Οι πιθανές ακρότητες κατά την εκτέλεση των ύμνων [αυτές τις οποίες προσπαθεί να περιορίσει η Σύνοδος της Λαοδικείας, το 381, καθώς και η «εν Τρούλλω» έκτη Οικουμενική Σύνοδος (691-2)].

Ε. Προσωδική χριστιανική ποίηση

(συνέχεια)

- «Προσωδία»: η ποσότητα των συλλαβών (του μακρού και του βραχέως).
- Με βάση την προσωδία δημιουργήθηκαν τα διάφορα μέτρα της αρχαίας ελληνικής ποίησης: το δακτυλικό εξάμετρο, το ιαμβικό τρίμετρο, το τροχαϊκό, το αναπαιστικό, το ανακρεόντιο κ.ά.
- Οι πρώτοι χριστιανικοί ύμνοι γράφτηκαν στην κοινή ελληνιστική (σε εποχή κατά την οποία η ποσότητα των συλλαβών ουδένα ρόλο είχε).

(συνέχεια)

- Όταν, όμως, γράφτηκαν ύμνοι σε αττικίζουσα γλώσσα, τότε χρησιμοποιήθηκε η προσωδία.
- Δεν γνωρίζουμε εάν οι ύμνοι αυτοί εισήλθαν σε λειτουργική χρήση, ή εάν παρέμειναν ως προσωπική θρησκευτική ποίηση (Κλήμης ο Αλεξανδρεύς, Μεθόδιος Ολύμπου, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Συνέσιος Κυρήνης κ.ά.).

(συνέχεια)

- Μόνο τρεις ιαμβικοί κανόνες με βάση την προσωδία εισήλθαν σε λειτουργική χρήση: των εορτών των Χριστουγέννων, Θεοφανείων και Πεντηκοστής.
- Ο ύμνος του Κλήμεντος του Αλεξανδρέως: αποτελείται από 64 στίχους και αναφέρεται στο Χριστό.
- Μεθόδιος Ολύμπου (+312): τελειώνει το έργο του «Συμπόσιον των δέκα παρθένων» με έναν ύμνο υπό τον τίτλο «Παρθένιον» (24 στροφές με αλφαβητική ακροστιχίδα).

(συνέχεια)

- Ύμνοι του Γρηγορίου του Ναζιανζηνού: «Ύμνος εσπερινός» (πενήντα επτασύλλαβοι στίχοι)/ «Λόγος προς παρθένους παραινετικός» (μεταβατικό στάδιο μεταξύ προσωδίας και ρυθμικού τονικού μέτρου).
- Συνέσιος Κυρήνης (+413): εννέα ύμνοι για προσωπική χρήση (προσωδιακά μέτρα, στα οποία κυριαρχεί ο ανάπαιστος).
- Νόνος ο Πανοπολίτης (αρχές 5^{ου} αι. στη Θηβαΐδα): απέδωσε στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο σε δακτυλικό εξάμετρο.

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Γεώργιος Φίλιας 2015. Γεώργιος Φίλιας. «Ιστορία και Θεολογία των Εκκλησιαστικών Ύμνων». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/SOCTHEOL104/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

